

תשובות קצרות

1. נטילת הדסים מגינת חברו לצורך הרחת בשמים בהבדלה / הרב אוריאל פרץ
שאלה | בית כנסת נמצא בקרבת בניין שגדלים בחנייה שלו שיחים של הדסים. האם ניתן לקחת מהם במוצ"ש כדי להריחם בהבדלה הנערכת בבית הכנסת?
תשובה | בתלמוד הירושלמי¹ מובא שר' חגי ביקש מר' אלעזר שיביא קיסם מכרם כדי לחצות בו את השיניים, אבל חזר בו והסביר שאם כל מי שיעבור שם יעשה כך, הכרם ייפסד. אך יש לבחון מהי מסקנת הגמרא: האם הוא חזר בו משום שסובר שאסור ליטול קיסם מן הכרם, או שמא הוא התנהג במידת חסידות? הרמב"ם² פוסק ש'אסור לגנוב כל שהוא דין תורה', ולא מזכיר את דברי הגמרא הנ"ל, ובספר 'פאת השלחן'³ מסביר שהבין שר' חגי הורה לנו איך צריך להתנהל מדינא, ולכן אסור ליטול אף דבר שלא מקפידים עליו. ונראה שאפשר למצוא לכך ביסוס גם בדברי ה'מגיד משנה' שעל דברי הרמב"ם הללו פותח במילים 'מיהו כתבו קצת מן המפרשים וכו'', וממשיך שהם מבינים שר' חגי נמנע מליטול קיסם מן הכרם רק ממידת חסידות, ומכך שפתח במילת ניגוד משמע שהבין שהרמב"ם לא פסק כך. אומנם מצאנו בדברי הרשב"א⁴ שכתב במפורש שדברי הירושלמי נאמרו כמידת חסידות,⁵ והסביר שהמציאות הנידונה שם היא רק במקרה שאף אחד לא מקפיד על נטילה כזו, ונראה שהבין כן מכך שמדובר בגמרא בנטילת קיסם מענף. ה'שלחן ערוך'⁶ פתח בדברי הרמב"ם שאסור לגזול כלשהו, אך הוסיף וסייג על פי הירושלמי שבדבר שאין אף אחד שמקפיד עליו אסור לקחת רק ממידת חסידות.⁷ ביחס לשאלה נראה למעשה שמעיקר הדין ניתן ליטול כמה עלי הדס בכמות כזאת שבוודאי

1. ירושלמי דמאי פ"ג ה"ב.
2. רמב"ם, הל' גניבה פ"א ה"ב.
3. פאת השולחן, הל' דמאי פט"ז ה"ח ס"ק יא.
4. רשב"א, ב"ק קה ע"א.
5. פתחי חושן, חלק ה עמ' מד, תמה שלכאורה משום חשש זה שיבואו ליטול את כל העץ, היה עלינו לאסור מדינא ולא רק ממידת חסידות. ומשיב על פי החזו"א, דמאי סי' ז ס"ק ה, שאין קפידא של בעל הבית, כי אין זה שכיח שייקחו הכול, ולכן מראש הוא לא מקפיד גם אם זה יקרה, או שהוא מעריך שכאשר המציאות תהיה שבאמת יבוא לידי הפסד, אנשים כבר לא ייטלו.
6. שו"ע, חו"מ סי' שנט סעי' א.
7. יש לציין שבב"י הוא לא הראה על סתירה, ואפשר שהבין שגם הרמב"ם יסכים לכך.

אנשי הבניין לא יקפידו על כך, אך כאמור ממידת חסידות יש להימנע מכך. עוד יש לציין⁸ שההקפדה יכולה להשתנות לפי ההקשר המציאותי, כלומר תגובת דיירי הבניין יכולה להיות מושפעת ממספר שיחי ההדס שצומחים בקרבת הבניין. לכן יש לשקול היטב את העניין ולהיזהר מלהגיע ח"ו לאיסור גזל מדאורייתא.

2. קביעת גובה תשלום בגין נזק / הרב אריאל בראלי

שאלה | רכב פגע בפגוש שלי ועיקם אותו באופן שלא ניתן לתקנו. הפגוש היה מלא שריטות ומכות עוד קודם התאונה, אך הרכב הצליח לעבור באופן הזה את הטסט השנתי. איך מעריכים את תשלום הנזק?

תשובה | בדרך כלל תשלום נזיקין הוא בגובה הפער בין השווי של החפץ לפני הנזק לבין הערך העכשווי שלו. על כן יש לברר את השווי של הפגוש לפני התאונה, כי עכשיו אינו שווה כלום.⁹ אולם אם אין דרך להעריך את שווי של הפגוש (כגון שלא מוכרים פגושים משומשים במצב זה), אז יש לחשב את הנזק באופן שונה: שומת הנזק תהיה לפי עלות התיקון, כאשר הבסיס לחישוב הוא עלות פגוש חדש, וממחר זה יש להפחית סכום כסף אשר יגלם את הפער בין פגוש חדש למשומש.¹⁰ כפי שכתב הרב ש"ז אורבך (מנחת שלמה, תנינא ס' קלה):

בדבר שהוא ממש ממון נראה שצריכים לשלם לו כפי שהוא צריך להוציא כדי לקנות חפץ כזה שהפסידוהו, ולא נמדד כלל בכמה יוכל למכור זה לאחרים. התורה אמרה מכה נפש בהמה ישלמה היינו להשלים שיהיה לו בהמה אחרת. יש שכתבו להפחית שליש מהמחיר של פגוש חדש, כפי שרגילים לעשות בכל מקרה שיש בו קושי להעריך את התשלום באופן מדויק, וזו דרך הפשרה המקובלת.¹¹

3. תשלום על גרימת נזק / הרב אריאל בראלי

שאלה | אני עובד באבטחה של משרד גדול, ובסוף המשמרת שמתי לב שנשארו אורות ומזגנים דלוקים בכמה חדרים, ולכן הורדתי את המפסק של אותם חדרים. התברר שבאחד החדרים היה מקרר, וכל המוצרים שהיו בו התקלקלו. האם אני חייב?

תשובה | הנזק נעשה בשוגג ומתוך רצון טוב לעזור למעסיק, ועל כן מצופה מבעל המשרד שיתחשב בנסיבות הללו.¹² מכל מקום מדובר על נזק עקיף, כי המעשה בידים היה ניתוק החשמל, וכתוצאה מכך ניזוקו המוצרים. יש ספק אם הנזק נקרא 'גרמי' וחייב

8. כך עולה מהאפשרות השנייה בחזו"א הנ"ל.

9. שו"ע, חו"מ ס' שפז סעי' א. פגוש הוא דבר בפני עצמו, ועל כן השומה אינה נעשית אגב הרכב כולו. כך כתב בספר משפטי ליעקב, ח"א ס' ז, וזו לשונו: 'שומת הנזק נמדדת כל דבר ודבר לפי ענינו, יש דברים שכל חשיבותם, יופיים ושימושם הוא בחפץ שלם, וכשחלק מהם ניזוק פירושו של דבר שכולו ניזוק, דמכיוון שחסר בשלימות חסר בכל, ומנגד, יש חפצים שמורכבים מיחידות רבות אבל אין לצירופם שום חשיבות עצמית, וכל חשיבותם היא חשיבותה של כל יחידה בפני עצמה'.

10. כן כתב הריב"ש, ס' תקו, כאשר דן על מזיק אשר הפיל תקרה רעועה.

11. משפטי ליעקב, ח"א ס' ז, על פי שבות יעקב, ח"ב ס' קמד, ופתחי תשובה, חו"מ ס' יב ס"ק ג.

12. ערוך השלחן, חו"מ ס' שלא סעי' ז.

(ברי הזיקו) או גרמא בנזיקין ופטור. ומספק אתה פטור, כי 'המוציא מחברו עליו הראיה', ובייחוד שהמעשה נעשה בשוגג.¹³

4. נזק שנגרם בעקבות עצת עורך דין / הרב אריאל בראלי
שאלה | עמדתי בפני ביצוע של עסקת נדל"ן מורכבת, ועל כן התייעצתי עם עורך דין אשר העיד על עצמו שהוא מבין בתחום המס. לצערי רשויות המס לא אישרו את הפטור ממס השבח, משום שסדר מכירת הדירות לא היה כראוי. כעת אני רוצה לעכב את התשלום לעורך הדין, ואף לתבוע ממנו פיצוי על הוצאות שהוא גרם לי. האם יש מקום לכך בדין תורה?

תשובה | כדי לענות על שאלתך צריך לשמוע את עמדתו של עורך הדין. באופן כללי ניתן לומר שכאשר ניתנה עצה על ידי איש מקצוע, והפונה סמך על דבריו ונגרם לו נזק, יש מקום לתביעה.¹⁴ יש לקחת בחשבון כי במקרה הזה לא מדובר על הפסד ממשי אלא על מניעת רווח, ועל כן יש שיראו בכך סיבת פטור.¹⁵ לגבי שכר הטרחה, אם לא קיבלת ממנו שירות או שקיבלת שירות לקוי והוא לא עזר לך בנושא שפנית אליו, אז זה מקח טעות ואינך חייב לשלם לו. כל זאת בהנחה שאדם מומחה כמוהו היה אמור לדעת את המגבלה החוקית בדבר סדר מכירת הדירות.¹⁶

5. אונאה בשכירות דירה / משפטי ארץ
שאלה | שכרתי דירת 5 חדרים בירושלים ב-6300 ₪ לחודש במשך שנתיים. המשכיר פרסם באתר 'יד 2' ששטח הדירה הינו 130 מ"ר, ועל דעת כן הסכמתי למחיר. לאחר חצי שנה נודע לי כי שטח הדירה הינו רק 110 מ"ר, ודירות בשטח כזה מושכרות במחיר נמוך הרבה יותר (בכ-700-1000 ₪ פחות).
 יש לציין כי בחוזה נאמר:

השוכר מצהיר כי ראה ובדק את הדירה ומצא אותה במצב טוב ותקין ומתאים לדרישותיו והשוכר מוותר על כל טענת אי התאמה או טענה בגין הדירה או בגין פגם או מום גלוי או נסתר למעט פגמים שהמשכיר לא יידע אותו בהם ולא נכתבו בחוזה.

(א) האם אני יכול לדרוש שהמשכיר יוריד את המחיר לפי ערך שכירות של דירה קטנה יותר?

13. ש"ך, חו"מ סי' סו ס"ק פב.

14. שו"ע, חו"מ סי' שו סעי' א.

15. עיין ש"ך חו"מ סי' סא ס"ק י.

16. רש"י, בבא מציעא פג ע"א ד"ה שקולאי; שו"ע חו"מ סי' שלה סעי' א.

(ב) האם זאת עילה להפרת החוזה, ואוכל לצאת מהדירה כבר אחרי שנה?

תשובה | א) אונאה בקרקעות בדבר שבמידה

אע"פ שאין אונאה לקרקעות,¹⁷ בדברים שקשורים למידה ומניין יש אונאה. וכך כתב ה'שלחן ערוך':¹⁸

המוכר לחבירו במדה ובמשקל או במנין, וטעה בכל שהוא, חוזר לעולם, שאין אונאה אלא בדמים אבל בחשבון חוזר. כיצד, מכר לו מאה אגוזים בדינר ונמצאו ק"א או צ"ט, נקנה המקח ומחזיר הטעות ואפילו אחר כמה שנים. והסמ"ע¹⁹ הבהיר שגם דברים שאין בהם אונאה, כמו קרקעות, בטעות במידה יש אונאה.

ב) ביטול העסקה או תשלום המחיר הנכון

נחלקו הפוסקים אם כאשר יש אונאה שלא ניתן לתקן אותה (כמו במקרה שלפנינו, שלא ניתן להגדיל את הדירה), ניתן לתבוע רק את ביטול העסקה או שאפשר לתבוע גם את המחיר הנכון. לדעת הסמ"ע²⁰ ורוב הפוסקים התובע רשאי רק לחזור בו מהעסקה לגמרי, אך 'אבן האזל'²¹ כתב שניתן לתבוע גם את המחיר הנכון.

ג) ביטול העסקה אחרי שימוש בדירה

באונאה של מידה, אם השתמש בנכס אחרי שידע על האונאה, נחלקו הפוסקים אם יכול לחזור בו ולבטל את המקח. הב"ח²² סובר שאם המשיך והשתמש, אינו יכול לחזור בו עוד, ולכן לא תוכל לחכות עד סוף השנה ואז לבטל את המקח, כי בשימוש שלך יש משום מחילה. ברם, אם היה קשה למצוא דירה באמצע השנה או שקשה להעביר את המשפחה למקום אחר, ייתכן שאין בהמשך השימוש מחילה.²³

מסקנה

א) ניתן לתבוע את ביטול העסקה מייד ולשלם למפרע את המחיר האמיתי שמתאים לעסקה.
ב) אם קשה למצוא דירה חלופית באותו אזור, ניתן לתבוע את ביטול העסקה אף בסוף השנה.

6. הלנת שכר בתשלומי פנסיה דירה / משפטי ארץ

שאלה | פוטרתי מעבודה במוסד ישיבתי הנמצא בקשיים כלכליים. המעסיקים לא

17. כתובות צט"ע"ב, שו"ע יו"מ סי' רכז סעי' כט.

18. שו"ע חו"מ סי' רלב סעי' א.

19. סמ"ע, חו"מ סי' רלב ס"ק ב.

20. סמ"ע, חו"מ סי' רלב ס"ק ב, בשם הרמב"ן.

21. אבן האזל, הל' מכירה פ"ב, הובא בפתחי חושן, אונאה פרק יא הערה נב, וביאר את דברי הרמב"ן אחרת מהסמ"ע.

22. ב"ח, חו"מ סי' רלב. לפי דעת אבן האזל, שם, שיכול לתבוע רק את המחיר הנכון, אין בהמשך השימוש מחילה לדעת דברי גאונים כלל ו', ותשובת לבושי מרדכי, חו"מ סי' יט.

23. פתחי תשובה, חו"מ סי' רלב ס"ק א.

שילמו לי חלק מהכספים המגיעים לי, ונוסף על כך לא שילמו הפרשות פנסיה כבר שבעה חודשים. לטענתם אין להם כסף. (1) האם הפרשות פנסיה ופיצויי פיטורין נחשבים כשכר עובד לעניין הלנת שכר? (2) האם על מעסיק חל חיוב דיווח לעובד על פיגורים בתשלומים הנ"ל? (3) האם יש למעסיק הצדקה הלכתית על קדימות תשלום שכר לעובדים אחרים על פני הפרשות ותגמולים לעובד?

תשובה | א) איסור הלנת שכר

אין איסור בהלנת שכר פנסיה ופיצויי פיטורים. ראשית, העובד לא תבע את בעל הבית, וללא תביעה אין איסור הלנת שכר.²⁴ שנית, הזמן שבו העובד יזכה בכסף בפועל הוא לאחר היציאה לפנסיה או לאחר פיטורים, ועד הזמן הזה לא יגיע זמן התשלום בפועל. האיסור להלין שכר קיים ברגע התשלום (שכיר יום בסוף היום וכו'), ורגע תשלום הפנסיה הוא ביציאה לפנסיה. נוסף על כך, במקרה שלפנינו, אם אין למעסיק כסף, הוא לא עובר על איסור הלנת שכר. **כמוכן, אם העובד הפסיד זכויות בגין זה, המעסיק צריך לשלם לו את מלוא ההפסדים.**

ב) חובת המעסיק לדווח לעובד

על המעסיק חלה חובה לדווח לעובדים על פיגור בתשלומים, כדי שזכויות העובד לא תיפגענה (ביטוח הפנסיה לדוגמה), אלא אם כן המעסיק סמוך ובטוח ויודע **בוודאות** שיגיע להסדר מול חברות הפנסיה, והעובדים לא ייפגעו. במקרה כזה אין צורך לספר, כי לעובד אין נפקא מינה בזה.

ג) קדימות בתשלום הנטו

לפי תשובה א' נראה שיש לשלם קודם את השכר הבסיסי, כיוון שעל זה עוברים ב'בל תלין', לעומת שאר החובות שאינם באותה מדרגה.

7. חובת שוכר לסייד דירה, כשישנן טענות כלפי משכיר הדירה / משפטי ארץ

שאלה | בסוף השנה הראשונה לשכירות דירה, ביקשנו מהמשכיר לחתום שוב על חוזה להארכת תקופה. המשכיר התחמק, ויצא שהמשכנו לשכור את הדירה ללא חוזה. המשכיר התנהג אלינו בתקופה האחרונה לא בהגינות: הוא התחמק מתיקון רטיבות בקירות בטענות שונות ומשונות, ולא תיקן את המזגן שאמור לחמם את הבית. הוא אף שיפץ את דירתו, הקים פיגומים בחצר שלנו שחסמו חצי מעבר, והציב שירותים כימיים מול סלון דירתנו. בשל הפיגומים וחוסר הנוחות במעבר, נאלצנו לשלם יותר לפועלים שהעבירו את תכולת דירתנו. המשכיר סירב לפרק את הפיגומים בכל מיני טענות, ובמקום זה הציע את עזרתו להעביר את הדירה. הצעתו לא הייתה רלבנטית, לדעתנו. כרגע אני עומד בפני דילמה. בחוזה (הישן, שלא חודש) התחייבתי לסייד את הבית אחרי עזיבתי. בגלל עוגמת הנפש שגרם לי המשכיר, אני חושב שלא מגיע לו שאסייד לו. אשמח לחוות דעת הלכתית.

24. שו"ע, חו"מ סי' שלט סעי' י.

תשובה | בנוגע לתוקף חוזה שכירות שלא חודש, אם המשיך השוכר לגור, ההמשך הוא על דעת החוזה הישן.²⁵

(א) הפחתת דמי השכירות בגין הרטיבות ותיקון החימום

הראנ"ח²⁶ פסק שהשוכר פטור מתשלום דמי שכירות במקרה שבו הבית מקולקל ולא ראוי למגורים. 'עמק המשפט'²⁷ כתב שאם נמנע שימוש בחדר אחד, יכול להוריד את דמי השכירות לפי ערך הפגיעה, כפי שיסומו השמאים או כפי שמשכירים דירה בת פחות חדרים. אולם במקרה שבו לא נמנע שימוש, אע"פ שהדירה איכותית פחות בגלל הרטיבות והמזגן המקולקל, כיוון שהיא ראויה עדיין למגורים, אין עילה לביטול השכירות, והשוכר צריך לשלם את כל דמי השכירות, אלא שהיה יכול לדרוש מהמשכיר לתקן.²⁸ נוסף על כך, השוכר היה רשאי לתקן את הטעון תיקון ולתבוע אח"כ את המשכיר לשלם לו או לפחות מדמי השכירות את עלות התיקון, ואם כן לא הייתה לו עילה לביטול השכירות.

(ב) הפחתת דמי השכירות בגין השיפוצים והעמדת הפיגומים

אם החצר הושכרה לך ולא היה לבעלים שום זכות בה, הוא היה צריך לבקש את רשותך לערוך שיפוצים. כך כתב הרמ"א (חו"מ ס' שיב סעי' א) בעניין משכיר שרוצה לערוך (בעצמו או על ידי שלוחו) שיפוצים במושכר:

המשכיר בית לחבירו, ובתוך הזמן רוצה לבנותו, אין יכול לכופו לצאת אפילו לבית יפה ממנו, גם להכניס פועלים לבית לבנותו. מיהו מבקשים מן השוכר לעשות לפנים משורת הדין.²⁹

אומנם מהשאלה לא ברור אם כך אכן היה המצב. לגבי ההפרעה למעבר, זכותך למחות בפניו שלא יעמיד פיגומים אם זה נחשב כשינוי במבנה הבית המושכר. בנוגע להוצאות ההובלה, הן אינן מוטלות על המשכיר, כיוון שאינו מזיק ממש, אלא לכל היותר גרמא. אומנם המזיק בגרמא חייב לצאת ידי שמיים, אך כתבו הפוסקים שאין לתבוע יכולת לתפוס ואפילו תפס מממונו של הנתבע, מוציאין מידו.³⁰

(ג) חובת סיוד הבית

לגבי חיוב הסיוד – אין לשוכר זכות 'להעניש' את המשכיר. ההתחייבות לסייד היא חלק מהסכם השכירות, וכששכרת את הדירה, קיבלת על עצמך התחייבות זו. לפי האמור לעיל אין גם חוב כספי שאפשר לקזז מהסכום של עלות הסיוד.

25. שו"ע, חושן משפט ס' שיב סעי' ט וסעי' יד.

26. ראנ"ח, ס' לח; וכן פסק בית יהודה (עייאש) ענייני מנהגי שכירות; עמק המשפט, שכירות בתים ס' נא.

27. שם, ס' לה אות מ.

28. פתחי חושן, הלכות שכירות פרק ו הערה כז.

29. שו"ע, חו"מ ס' שיז סעי' א.

30. שו"ע, חו"מ ס' כח סעי' א; ש"ך לשו"ע שם ס"ק א; נתיבות המשפט, לשו"ע שם ס"ק ב; ועי' פת"ש, לשו"ע שם ס"ק ו, שכתב למסקנה אין התופס יכול לומר קים לי כפוסקים שתפיסה מועילה. ועי' פד"ר חלק טז עמ' 284-286. יש לציין שבמקרה שלנו לא ברור שניתן לראות בכך גרמא, שהרי המשכיר הציע את עזרתו, וגם לא ברור שההחלטה לשכור הובלה יקרה יותר הייתה מוצדקת והכרחית.

8. הפרת חוזה שכירות דירה בגלל גירושין / משפטי ארץ

שאלה | חתמנו חוזה שכירות למשך שנה ללא יכולת להודיע חודש מראש על עזיבה. לצערנו הנשואין לא עלו יפה, והתגרשנו לאחר חודש. בעקבות הגירושין אנו רוצים לבטל את השכירות. כאמור, גרנו בדירה רק במשך חודש, עבור כמה זמן אנו אמורים לשלם?

תשובה | ב'שלחן ערוך'³¹ נפסק שהשוכר צריך להודיע למשכיר לפני עזיבתו את הבית (אם לא נאמר בחוזה אחרת), ואם לא הודיע, עליו לשלם עד סוף התקופה: כשם שהמשכיר חייב להודיע, כך השוכר חייב להודיע... ואם לא הודיע, אינו יכול לצאת, אלא יתן השכר.

במקרה של ביטול השכירות מחמת אונס, כגון מות השוכר, נחלקו בדבר ראשונים, והרמ"א³² הכריע ללכת אחר המוחזק:

מי ששכר בית לדור בו, ומת בתוך זמן השכירות, אין צריך לשלם לו רק מה שדר בו, דבעל הבית הוי כפועל והוי ליה להתנות. מיהו יש חולקין. לכן אם קבל השכר כולו, אין צריך להחזיר כלום, כן נראה לי.

גירושין לאחר חודש נישואין מוגדרים כאונס, ולכן לא ניתן להוציא מידי השוכר את שכר הדירה.

אם נכתב בחוזה **במפורש** שהשוכר לא רשאי לעזוב את הדירה ועליו להמשיך לשלם אף במקרה של אונס, השוכר חייב להמשיך ולשלם אפילו במקרה של אונס. אומנם גירושין לאחר חודש הם אונס שאינו שכיח כלל, ונחלקו בעניין זה בבית הדין 'ארץ חמדה גזית' אם גם על אונס **לא שכיח כלל** התנו בחוזה או לא.³³

9. תשלום עבור נזקי רטיבות בדירה שכורה, והודעת המשכיר על הפסקת שכירות דירה / משפטי ארץ

שאלה | 1) האם בדירה מושכרת מגיע פיצוי לשוכר בגין נזק (בלתי הפיך, וכן נזק חוזר ונשנה) שנגרם לרכוש שלו כתוצאה מעובש בקירות הדירה (בשל רטיבות בקיר)? 2) סוכם בין השוכר הנוכחי לבין המשכיר שבהימצא שוכר אחר ניתן יהיה להפסיק את החוזה. המשכיר מצא שוכר חדש והודיע על כך לשוכר. יומיים לפני מועד העזיבה, הודיע המשכיר שהשוכר החדש ביטל ולא חתם איתו על חוזה שכירות. האם השוכר הנוכחי מחויב להמשיך בחוזה שלו, במיוחד בשל העובדה שהוא כבר העביר את ציודו והתחיל חוזה בדירה חדשה?

תשובה | 1) פיצוי לשוכר בגין נזקים שנגרמו לרכושו

המשכיר חייב לתקן פגמים בדירה 'שהן מעשה אומן והם עיקר גדול בישיבת הבתים והחצרות',³⁴ אלא אם כן היה בחוזה שבין הצדדים תנאי אחר. אם הרטיבות בקיר נגרמת

31. שו"ע, חו"מ סי' שיב סעי' ז.

32. רמ"א, חו"מ סי' שלד סעי' א.

33. ראו <https://www.psakim.org/Psakim/File/1275>.

34. רמב"ם, הל' שכירות פ"ו ה"ג, על פי משנה בבא מציעא קא ע"ב, וכן נפסק בשו"ע חו"מ סי' שיד סעי' א.

על ידי כניסת לחות מבחוץ, הרי שהתיקון הוא מעשה אומן, ולכן המשכיר חייב בו. אם השוכר רואה שיש רטיבות בקיר, עליו להודיע למשכיר על כך ולבקש את תיקון הבעיה. לפעמים הרטיבות נובעת מעיבוי בתוך הדירה שאינה מאווררת דיה, ואז זו חובתו של השוכר לאוורר את הדירה. בכל מקרה, בינתיים אין זה פוטר את השוכר מהאחריות על רכוש, ועליו להרחיק מן הקיר את מה שעלול להינזק.

2) המשך השכירות

קיים דיון בין הפוסקים לגבי מקרה שבו המשכיר הודיע על סיום השכירות. יש אומרים³⁵ שהמשכיר אינו יכול לחזור בו, כיוון שהוא ויתר על תביעת דמי השכירות על הזמן הבא, ומחילה חלה ללא קניין. לעומת זאת יש הסוברים שאין תוקף לדברי המשכיר, משום שהבית קנוי לשוכר לזמן השכירות וצריך להקנותו בחזרה למשכיר, ולא די באמירה בעלמא. אומנם אם החוזה הוגדר ככזה שהוא חל עד הרגע שבו יודיעו שנמצא שוכר חדש, ואם כן זהו תום השכירות, מהרגע שהודיעו בו שנמצא שוכר חלופי, בטלה השכירות, וכמו שבתום התקופה הדירה חוזרת מעצמה למשכיר, כך גם לאחר ההודעה מראש חוזה השכירות בטל מעצמו מייד.³⁶

שאלות ותשובות בענייני טרמפים / הרב ד"ר איתמר וורהפטיג

10. התרעמות על מי שאינו עוצר לטרמפיסטים

שאלה | עמדתי בתחנת טרמפים בשמש יוקדת במשך חצי שעה. עברה מכונית עם נהג ללא נוסעים, ולא עצרה. המותר לי להתרעם עליו?

תשובה | ראשית, יש לדעת כי אסור להתרעם על חבר ללא סיבה. אמרה זו ידועה בשם הרב ישראל סלנטר, והיא מעוגנת בסוגיות הגמרא בבבא מציעא (ע"ע"ב), שדנה במצבים שונים שמצדיקים או לא מצדיקים תרעומת. ובנידוננו, גם אם הנהג צריך או חייב לעצור לטרמפיסטים (כמובא להלן), הרי אם יש לו סיבה מספיקה, אין מקום לתלונה. אם כן יש ללמד עליו זכות,³⁷ שכנראה הייתה לו סיבה לכך, כגון שמיהר לבית חולים, או שהוא נהג חדש שעוד לא לוקח לטרמפיסטים, ואולי מחשש ביטחוני וכיו"ב.

11. האם צריך הנהג לסמן שיש לו סיבה לכך שאינו עוצר לטרמפיסטים?

שאלה | האם אותו נהג שיש לו סיבה שלא לעצור צריך לסמן זאת לטרמפיסט?

תשובה | גם כשהוא צודק בהימנעו מלעזור למחכה לו, אם יכול בלא מאמץ יתר להסביר צעדין, רצוי שיעשה כן, כדי להסיר חשד שאינו נוהג כשורה. כך שנינו במשנה בשקלים³⁸

35. ראנ"ח סימן לח.

36. ראה מעין זה בפד"ר ירושלים דיני ממונות חלק א עמ' נב.

37. ראה משנה אבות פ"א מ"ו; שבת קכז ע"א; שערי תשובה ג, סי' ריח; חפץ חיים, הל' איסורי לשון הרע, כלל ג, ז.

38. שקלים פ"ג מ"ב.

שהכהן הנכנס ללשכה שבה מונחים השקלים, צריך לנקוט צעדי מנע, כדי שלא יחשדו בו בגנבה של השקלים, וזאת על סמך הפסוק 'והייתם נקיים מה' ומישראל'.³⁹ עניין זה של הסרת חשד נזכר בכמה מקורות,⁴⁰ ואכמ"ל.

יש נהגים שמסמנים בידם שהם נוסעים למקום קרוב, שאין להם מקום וכיו"ב. יש לי חבר שכשהוא נוסע למקום קרוב הוא טורח להציג שלט המציין את היעד, ולעיתים אף צועק לטרמפיסטים לאן הוא נוסע.

12. חובת נהג לעצור לטרמפיסטים

שאלה | האם נהג שיש לו מקום במכונית צריך או חייב לעצור לטרמפיסט?
תשובה | המשנה בריש פאה אומרת: 'אלו דברים שאין להם שעור... וגמילות חסדים'. לגמילות חסד אופנים שונים, וברור כי מי שלוקח טרמפיסט, וחוסך לו זמן וכסף (דמי נסיעה באוטובוס או במונית), ולעיתים גם מצילו מצער השמש או הגשם, גומל עימו חסד, ואב לכולם היא מצוות 'ואהבת לרעך כמוך', כפי שכותב הרמב"ם (הל' אבל פי"ד ה"א). אולם מידת החיוב ואופנו משתנים בהתאם לנסיבות. כאשר עומד אדם במקום מסוכן ועוין, אפשר שיש בלקיחתו משום הצלת נפש, והיא חובה גמורה על האדם, אבל במצב רגיל, אין דחיפות בהוצאתו מן המקום. יש לטרמפיסט אפשרות של המתנה לאוטובוס, לכן קשה לומר שיש על בעל המכונית חובה גמורה לקחתו, ולכאורה די בסיבה קלה מצידו כדי להימנע מכך. יש והנהג חושש מנוסע ערבי עוין, יש ואישה חוששת מכניסת זר למכוניתה. על דרך המליצה, יש לבאר את המשנה האומרת 'אין להם שעור' כמכוונים גם לשיעור תחתון. הדבר מסור ללב, אם לעקל אם לעקלקלות, אם באמת יש לו סיבה מספיקה שלא לקחת, או שמא הוא מדמה לעצמו שיש לו סיבה כזו. יתר על כן, בהרבה מקרים המצווה אינה מוגדרת במדויק, מי חייב בה ומתי. הרי גם בנסיבות שהמצווה מוגדרת, כגון נהג פנוי, ללא תירוצים, שרואה טרמפיסט בדרך, נראה שאין מקום לכפייה. הגמרא אומרת שאין כופים על 'מצות עשה שמתן שכרה בצדה'.⁴¹ אם כן, גם אם אין לנהג סיבה להימנע, גמילות חסד במצב זה היא מן המצוות שאין כופין עליהן.

התוספות⁴² מתקשים מדוע כופין על צדקה, הרי זו מצוות עשה שמתן שכרה בצידה, וזו לשונם:

...ואומר ר"ת דהאי כפיה בדברים כמו כפייה ועל בפרק נערה שנתפתתה (כתובות דף נג), ועוד תירץ דהכא קבלו עליהם שיכופו אותן הגבאי, ולר"י נראה דבצדקה כופין משום דאית בה לאו דכתיב בה לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ וגו',

39. במדבר לב, כב.

40. ראה פסחים יג ע"ב; שו"ע יו"ד סי' רנז סע' ב.

41. חולין קי ע"ב. גם במצוות עשה שאין מתן שכרה בצידה נחלקו אחרונים. לדעת קצות החושן, סי' ג, ס"ק א, ומשובב נתיבות, סי' ג ס"ק א, רק ב"ד יכול לכפות, ואילו לדעת נתיבות המשפט, ביאורים שם ס"ק א, כל אדם רשאי לכפות.

42. תוספות, ב"ב ח ע"ב.

ולריצב"א נראה דהא דאין ב"ד מוזהרין על מצות עשה שמתן שכרן בצדה היינו דאין נענשין, וכן משמע בירושלמי דהמוכר את הספינה וההיא דכל הבשר (שם) דלא הוה מוקיר אבוה וכפתוהו ואמר להו שבקוהו הכי פירושו אינכם מוזהרין להכריחו עד שיעשה כשאר מצות עשה דאם אמר לו עשה סוכה ולולב ואינו עושה מכין אותו עד שתצא נפשו כדאמר בהכותב (כתובות דף פו ע"ב ושם). עכ"פ לעניינינו לא מצינו כפייה על גמ"ח. מובא בשו"ת 'בנין ציון' (סי' קנג) בהקשר לאלמנה קשישה שלא רצתה לחלוץ, שאין כופים אותה לכך אף שיש בחליצה מצווה של תיקון למת; וזו לשונו:

ולכן אף שאין כופין על גמ"ח⁴³ דדוקא על הצדקה כופין משום דאיכא לאו כמש"כ התוספות בחולין (דף ק"י) לחד תירוצא.

אומנם בהמשך הוא כותב שאף שלא כופים, בכל זאת משדלים את האלמנה שתיאות לחלוץ.

13. 'זה נהנה וזה לא חסר' בטרמפים

שאלה | בהנחה שהנהג אינו מפסיד כשייקח אותי, ואני נהנה כאמור, מדוע אסור לי לאלץ את הנהג לקחתני, מצד זה נהנה וזה לא חסר שזהו היסוד לכופין על מדת סדום?⁴⁴

תשובה | יש גבול לכלל האמור. ה'שלחן ערוך' פוסק כי אף ש'זה נהנה וזה לא חסר' פטור, אין הנהגה זכאי לכופ את בעל הבית לקבלו. אומנם הרמ"א שם מצריך תירוצו של בעה"ב, אך די בתירוצו קלוש.

כך נאמר ב'שלחן ערוך' (חו"מ סי' שסג סעי' ו):

הדר בחצר חבירו שלא מדעתו, שאמר לו: צא, ולא יצא, חייב ליתן לו כל שכרו. ואם לא אמר לו: צא, אם אותה חצר אינה עשויה לשכר, אינו צריך להעלות לו שכר... הגה: ודוקא שכבר דר בו, אבל לא יוכל לכופו לכתחילה שיניחנו לדור בו, אף על פי דכופין על מדת סדום במקום שזה נהנה וזה אינו חסר, הני מילי בדבר דאי בעי ליהנות לא יוכל ליהנות. אבל בכי האי גוונא דאי בעי בעל חצר ליהנות ולהרויח להשכיר חצירו היה יכול, אלא שאינו רוצה, אין כופין אותו לעשות בחנם.

43. בדברי המשיב טמונה ההנחה שגם מצוות גמילות חסדים - מתן שכרה בצידה. אפשר שהבין כי השכר שנאמר ביחס לצדקה כולל גם גמילות חסדים או שהסתמך על הגמ' בקדושין מע"א שמביאה מקורות לאמור במשנה בתחילת פאה, וז"ל: 'תנן: אלו דברים שאדם עושה אותן, ואוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא, אלו הן: כיבוד אב ואם, וגמילות חסדים, והבאת שלום שבין אדם לחבירו, ותלמוד תורה כנגד כולם; בכיבוד אב ואם כתיב: למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך, בגמילות חסדים כתיב: רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד (משלי כא, כא)', ואף שאינו כתוב בתורה, גם שכר המובטח בכתובים בכלל.

44. ראה תוס', ב"ב יב ע"ב ד"ה כגון זה; ור' דף על דף, ב"ב שם. אומנם העירו לי שכל טרמפיסט מייקר את הנסיעה, משום שצריכת הדלק מושפעת ממשקל התכולה ברכב, וממילא זה דומה ל'שחוריתא דאשייתא' (בבא קמא כ ע"ב, ועיין תוספות בבא קמא כ ע"א ד"ה ויהבי להו), אך אנשים בדרכי לא חושבים על כך כאשר הם נמנעים מלקחת טרמפיסטים.

אם כן, די בתירוף קלוש כדי שלא ייחשב כעובר על 'מדת סדום'. מכוניתו של אדם היא גם בגדר ביתו, בית מעופף, ואין כופין אדם להניח לאחר להיכנס לביתו. מספיק לאדם תירוף של פגיעה בפרטיות, כדי לסרב לחזירה לביתו.⁴⁵ אכן במקום מצווה אומר הט"ז⁴⁶ כי אדם שאין לו סוכה רשאי להיכנס לסוכת חברו שלא ברשות, כי חזקה שניחא ליה לאיניש שמסייע לאחר בסוכתו. אבל שם מדובר במצווה, ואפילו שם אומר הט"ז כי לא ייכנס אלא כשבעל הבית אינו בסוכה, אבל לא ייכנס בנוכחותו, גם אם יש מקום לאחרים. אם כן גם בנידוננו אין להכריח נהג לקחת טרמפיסט.

14. עמידת טרמפיסטים במקום מסוכן

שאלה | לאחר המתנה ארוכה נעמדתי על אי תנועה. הרכב החולף צריך לעצור לפני שפונה ימינה או שמאלה, וניצלתי את ההזדמנות לבקש טרמפ. הנהג שעצר הסכים לאסוף אותי לרכבו, אך טען שבעצם אילצתי אותו להסכים, כי חשש להשאירני במקום מסוכן (כגון באי תנועה). בהנחה שהוא צודק, האם אילוף כזה פסול?

תשובה | עמידה באי תנועה פסולה מצד הסכנה שבדבר. לעיתים קשה לנהג לשים לב או לבלום, והוא עלול לפגוע במי שעומד שם. אבל מצד 'אילוף' אני מפקפק. גם אם אין כופין, מי שלוקח טרמפיסט מקיים מצוות גמילות חסד כאמור לעיל. האילוף האמור הוא כעין השתדלות חזקה, ואינו בגדר כפייה. מצד שני, אפשר שהנהג יעשה כן שלא ברצון, ונחסרה מצוותו. אומנם אפשר לטעון שמצוות צדקה וחסד אינה צריכה כוונה, כי העיקר הוא התוצאה,⁴⁷ אבל עדיין יש הבדל בין מי שמסייע ברצון, ללא כוונת מצווה (כגון חילוני), לבין מי שעושה כן מכיוון שלחצו עליו. אולי ניתן לדמות זאת לעניין אחר. נאמר בגמרא (ערכין טז ע"א):

מאי דכתיב: מברך רעהו בקול גדול בבוקר השכם קללה תחשב לו? כגון דמיקלע לאושפיזא וטרחו קמיה שפיר, למחר נפיק יתיב בשוקא ואמר [שנקלע למארח וטרחו לפניו יפה, למחרת יושב בשוק ואומר] רחמנא נִיבְרַכִּיה לַפְלַנִי דַּהֲכִי טַרַח קמאי, ושמעין אינשי ואזלין ואנסין ליה.

ברש"י מבואר שיש חשש שיבואו רבים להתארח אצלו, 'עד שמכלין ממנו'.⁴⁸ לפי זה מי שקיבל צדקה יפה מאדם עשיר, לא יספר זאת לאחרים. ה'אגרות משה'⁴⁹ מוצא סתירה בגמרא (ברכות נח ע"א) הקובעת שאורח טוב אומר לאחרים: כל מה שטרח בעה"ב לא טרח אלא בשבילי. התוספות שם אומרים שבסוגיה בברכות החשש הוא מפני בני אדם שאינם מהוגנים. לפ"ז אומר ה'אגרות משה' שמותר לספר לבני אדם מהוגנים, והוא

45. ראה רמב"ם, הל' חובל ומזיק פ"א הט"ז. המזיק את חברו בכוונה בכל מקום חייב בחמישה דברים, ואפילו נכנס לרשות חברו שלא ברשות והזיקו בעל הבית חייב, שאע"פ שיש לו רשות להוציאו אין לו רשות להזיקו.

46. ט"ז, או"ח סי' תרלז ס"ק ד.

47. ראה שו"ת שערי דעה, ח"א סי' נז; ומאמרו של הרב אברהם כהן-אור זצ"ל בתחומין כ עמ' 197.

48. ועי' עוד ב"מ כג ע"ב: אושפיזא.

49. שו"ת אגרות משה, יו"ד ב, סי' קג.

מוסיף: יתר על כן, אם התורם ידוע כאיש אמיד, מוטלת עליו חובה לתת מכספו לצדקה, ולכן מותר לספר גם אם יתבייש, כדי שימלא חובתו וייתן כראוי. ולעיתים, יש לאותו עשיר 'להכיר טובה לו, שגורם שייתן יותר לצדקה'. כלומר יש ומותר לנקוט בצעד בעייתי כדי להביא את האדם למילוי חובתו. אם כן אולי גם בנידון דידן לגיטימי הוא לאלץ את הנהג לקיים מצוות גמ"ח. אומנם יש חולקים על ה'אגרות משה' ואוסרים גילוי סוד,⁵⁰ גם אם יש יתרון בדבר בעזרה לעוד עניים.⁵¹ אולי יש גם לחלק בין אילוף לצדקה שכופין עליה לבין גמילות חסדים שאין כופין עליה כנ"ל. אומנם הסוגיה בברכות שעליה הסתמך ה'אגרות משה' עוסקת בהכנסת אורחים, שהיא בכלל גמילות חסדים. עוד יש לחלק בין המספר לאחרים לטובתם לבין הטרמפיסט שמתכוון להנאת עצמו. עכ"פ בנידוננו, בצירוף חשש הסכנה, נראה שאין לעמוד על אי התנועה, ולא נכון נהג השואל. וכך כותב הרב שלמה אבינר במאמרו בעניין טרמפים:⁵² אל תעמוד על הכביש, זה לא מה שיכריח אותו לעצור לך, להפך, זה מעצבן את הנהג, וזה גם מסוכן, וגם אסור על פי החוק. עמוד על המדרכה.

15. הוצאת סוככה (גזיבו) מהחצר לרשות הרבים בשבת / הרב יהודה הלוי עמיחי

שאלה | בגלל מחלת הקורונה, יש רצון להתפלל במניינים ברחובות, וב"חוד בימים הנוראים, שבהם התפילות ארוכות. האם מותר להקים סוככה (גזיבו) בחצר בערב שבת או חג, וביום הקדוש עצמו להעבירה מהחצר למקום שיתפללו בו?

תשובה | א. איסור צילייה ללא מחיצות

נאמר בגמרא (שבת קלח ע"א):

ותני: הגוד והמשמרת כילה וכסא גלין - לא יעשה, ואם עשה - פטור אבל אסור. אהלי קבע - לא יעשה, ואם עשה - חייב חטאת. אבל מטה וכסא טרסקל ואסלא - מותר לנטותן לכתחילה.

לגבי 'גוד', שהוא עור שיש בו משקין ומותחים את הקצוות והאוויר עובר מתחתיו ומקרר את המשקים, מבואר בגמרא שאסור להקימו בשבת, אבל אין בזה חטאת, כיוון שזה רק אוהל ארעי ולא אוהל קבע. מכאן שאסור בשבת לעשות גג ולהשתמש באוויר שתחתיו, וכן כתב ה'משנה ברורה'⁵³ שאם מקים אוהל כדי להשתמש תחתיו לצל, אסור אפילו ללא

50. ראה שטמ"ק ערכין טז ע"ב, שאומר כי בסוגיית ברכות אמר בצנעא, ולא פרסם לאחרים.

51. ראה עוד בספרי צנעת אדם, פרק ששי, עמ' 146.

52. הרב שלמה אבינר, 'הלכות טרמפים', <http://shlomo-aviner.net>.

53. משנה ברורה, סי' שטו ס"ק טו, כ.

מחיצות. על כן ברור שהקמת סוככה לצל בלבד אסורה בשבת ובחג. אלא שנשאלת השאלה האם מותר להעביר סוככה ממקום למקום.

ב. שימוש בסוככה שהוקמה ערב שבת

ה'נודע ביהודה' (או"ח תניינא סוף סי' ל), לאחר שאסר את פתיחת המטרייה בשבת, כתב: ועד כאן דברנו מאיסור תיקונו בשבת אבל אם העמידו מע"ש אם רשאי בשבת לישא אותו ולהאחיל בו על ראשו להגן מפני החמה או מפני הגשם, והא ודאי שמצד מראית העין שיחשדוהו שתיקנו היום ראוי לאסור... אבל אם אסור מצד הדין אף בלא חשדא יש לדון שכיון שכבר הוא מאתמול ובכל מקום שהוא עומד אוהל הוא א"כ מה לי שהוא עומד במקומו או שנושאו על ראשו. אלא שיש סברא ג"כ לאיסור שזה מאחיל עתה על ראשו מיחשב עשיית אוהל...

ה'נודע ביהודה' הביא שתי סברות לאסור הוצאת מטריה שפתוחה מע"ש. (א) משום מראית עין שיחשדוהו שפתח אותה היום, ואפילו שהאיסור דרבנן, אין להתיר משום חשד. (ב) ספק אם בטלטול האוהל העשוי מערב שבת כדי שיאחיל במקום חדש יש איסור או לא. ספקו של ה'נודע ביהודה' היה בדין הכובע שיש לו טפח, אם הנחתו על הראש מוגדרת כעשיית אוהל האסור בשבת, או שמא האוהל שהיה מוכן מערב שבת/חג אין בו כעת איסור מחודש.⁵⁴ ה'נודע ביהודה' השאיר את הדבר בספק. בכל אופן סיכם את דבריו שבגלל מראית עין ברה"ר יש לאסור להוציא את המטרייה אפילו שהייתה כבר פתוחה בערב שבת. נראה שלעניין הספק השני בדיני אוהל אולי יש מקום לומר שהו ספק באיסור דרבנן, וא"כ יש מקום להקל בספק כזה, אבל עדיין דין מראית עין קיים.

מסקנה

אם רוצים להניח את הסוככה (גזיבו) בבית בערב שבת ולהביאה רק בשבת וחג בבוקר, יש בוודאי חשש למראית עין שעשו ופתחו אותה בשבת, שכן רוב העולם לא מכינים אותה מערב שבת, ובייחוד ברחוב שהעוברים ושבים יאמרו: התירו 'פרושים' לפתוח סוככות (גזיבו) בשבת וחג. ועוד יוסיפו לומר שהדתיים מתירים כל מה שרוצים, ויש בכך גם חילול השם. אומנם ייתכן שאם הסוככה תוצב כבר בערב שבת וחג, והעוברים ושבים יראו שנעשתה בערב שבת, א"כ אולי לא תהיה בעיית מראית עין. במקרה זה יש מקום להסתפק אם יוכלו לאחר ערבית להכניס אותה לחצר ובבוקר להוציאה שוב, שכן ייתכן שאין בכך בעיה של מראית עין. ואומנם מצאנו שבדיני מראית עין אנו חוששים לעוברים ושבים, ואפילו אלו שאינם בני העיר, והם לא ראו שהייתה סוככה עומדת בערב ויחשבו שהיא הוקמה בשבת עצמה. כל זה מלבד הספק של ה'נודע ביהודה' לעניין העברת אוהל ממקום למקום. ואין לדמות דין זה לדין עגלת תינוקות שאם יש אוהל טפח מותר להשלים, מכיוון ששם מקובל שנעשה בערב שבת, אבל הסוככות שרגילים להעמיד אותן רק בשעת הצורך, יש כאן חשש של מראית עין, ואין להתיר.

54. עי' שו"ע, או"ח סי' שא סעי' מ; ובמ"ב, לשו"ע שם, לעניין כובע בארעט - מצחייה.

על כן להלכה, נראה שיש לאסור להוציא סוככה (גזיבו) מחצר הבית לרשות הרבים בשבתות וחגים, אפילו שהוקמה בערב שבת וחג, אלא א"כ אין חשש לעוברים ושבים במקום.

16. התקנת מערכת השקיה בשדה שיש בו כלאים / הרב יהודה הלוי עמיחי
שאלה | בהיותי גנן, התבקשתי להתקין מערכת השקיה בגינה שיש בה ירקות שגדלים כלאיים. האם מותר לי לעשות כן?

תשובה | א. איסור השקיה

באיסור השקיה בשבת ובכלאי הכרם מצאנו מחלוקת. נאמר בגמרא (מו"ק ב ע"ב): אתמר, המנכש והמשקה מים לזרעים בשבת, משום מאי מתרינן ביה? רבה אמר: משום חורש, רב יוסף אמר: משום זורע... איתיביה רב יוסף לרבה: המנכש והמחפה לכלאים - לוקה, רבי עקיבא אומר: אף המקיים. בשלמא לדידי דאמינא משום זורע - היינו דאסירא זריעה בכלאים, אלא לדידך דאמרת משום חורש - חרישה בכלאים מי אסירא? - אמר ליה: משום מקיים - והא מדקתני סיפא: רבי עקיבא אומר אף המקיים, מכלל דתנא קמא לאו משום מקיים הוא! - כולה רבי עקיבא היא, ומאי טעם קאמר; מאי טעם המנכש והמחפה בכלאים לוקה - משום מקיים, שרבי עקיבא אומר אף המקיים. מאי טעמא דרבי עקיבא - דתניא: שדך לא תזרע כלאים אין לי אלא זורע, מקיים מניין? תלמוד לומר כלאים שדך לא.

ממהלך הגמרא עולה שרבה סובר שניכוש והשקיה אסורים **בשבת** משום חורש, ואילו רב יוסף מחייב משום זורע. רב יוסף הקשה לרבה מדברי התוספתא בכלאיים (פ"א הט"ו), שלכולי עלמא המנכש בכלאיים לוקה, ומוכח שהניכוש אסור משום זריעה, שהרי אין איסור חרישה **בכלאיים** מדין תורה, וא"כ מוכח מהתוספתא שהאיסור משום זורע האסור גם בכלאיים. רבה העמיד את התוספתא כולה לפי ר' עקיבא, ולכן הסיק שהניכוש אומנם אסור משום חרישה, אבל בכלאיים האיסור הוא משום קיום.

הרמב"ם בהלכות שבת (פ"ח ה"ב) כתב: 'המשקה צמחין ואילנות בשבת הרי זה תולדת זורע וחייב בכל שהוא'. נראה מדברי הרמב"ם שפסק כדעת רב יוסף שהשקיה אסורה מדין זורע. לפי מהלך זה נראה שאסור להשקות גם בכלאיים, אלא שהרמב"ם השמיט את דין השקיה בכלאיים (הל' כלאים פ"א ה"ב):

ואחד הזורע או המנכש או המחפה כגון שהיתה חטה אחת ושעורה אחת או פול אחד ועדשה אחת מונחין על הארץ וחיפה אותן בעפר בין בידו בין ברגלו בין בכלי הרי זה לוקה...

כאמור, הרמב"ם השמיט את דין ההשקיה בכלאיים, אף שיש לאסור לכאורה השקאת צמחים שזרועים בכלאיים. שאלה זו כבר נשאלה על ידי ה'מנחת חינוך'⁵⁵. ונראה שלשון הרמב"ם מבוססת על דברי התוספתא (כלאים פ"א הט"ו): 'הזורע והמנכש והמנפח עובר בלא תעשה...', וכיוון שהתוספתא לא הזכירה דין המשקה, גם הרמב"ם לא הזכירו.

55. מנחת חינוך, מצוה רמה אות ב ד"ה והנה.

ב. איסור קיום

יש להוסיף עוד שהרמב"ם (הל' כלאיים פ"א ה"ג) כתב: 'ואסור לאדם לקיים כלאי זרעים בשדהו אלא עוקרן ואם קיימן אינו לוקה'. הרמב"ם מבחין בין קיום שלא לוקים עליו לבין מנכש, מחפה וזורע - שלוקים עליהם. הוא פוסק כת"ק שהמקיים כלאיים ללא מעשה - אינו לוקה, אבל מנקש, מחפה וזורע - חייב מלקות. ונראה שכן הדין גם במשקה, כיוון שהרמב"ם פסק שהשקאה יש בה משום זורע, על כן מוגדר כמעשה ויש בו מלקות, ואין צורך לכותבו שהוא ככל הפעולות שהן מחייבות מלקות, וכך כתב הרב קוק זצ"ל.⁵⁶

סיכום

א. איסור השקאת כלאי זרעים הוא מדאורייתא, ולכן מי שמתקין מערכת של השקיית כלאיים, יש בכך משום מסייע לדבר עבירה.⁵⁷

ב. השאלה שלפנינו היא כנראה בגינה, וא"כ המרחק הנדרש בכלאי זרעים הוא טפח מדין תורה, ומדברי חכמים המרחק צריך להיות 12-15 ס"מ. בד"כ לא זורעים צפוף כל כך, על כן אם יש מרחק של 12 ס"מ בין השתילים (חסה ומלפפון⁵⁸), אפשר להתקין מערכת השקיה מסודרת.

ג. אם בשעת התקנת המערכת אין כלאי זרעים, אף שייתכן שבעתיד חלילה יזרע כלאיים, זו אינה אחריותו של המתקין, מכיוון שבעל הגינה יכול לעשות כדין ולהרחיק.

56. חוקות הארץ פ"א ה"ג אות ה, ועיי"ש הערה 22.

57. הקביעה אם האיסור דרבנן או דאורייתא תלויה בשאלה אם בעל השדה יכול להשיג מערכת זו במקום אחר, אבל להלכה מה לי דאורייתא ומה לי אסור מדרבנן.

58. כמבואר בשאלה, ואין לחוש שמא המלפפון הוא מהמינים המתפשטים.